

MEDIJSKA PISMENOST I LAŽNE VIJESTI KAO POMAGALO ZA KRAĐU PODATAKA / MEDIA LITERACY AND FAKE NEWS AS AN AID FOR DATA THEFT

Nehad Gaši¹, Zlatko Mekan¹

¹Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Aleja Konzula Meljanac bb Bosna i Hercegovina
email: nehad.gasi@iu-travnik.com, zlatkomecan@iu-travnik.com

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK / UDC 004.056.5

Sažetak

U digitalnom dobu, lažne vijesti sve češće postaju alat za krađu podataka i cyber napade, što naglašava potrebu za razvojem medijske pismenosti. Ovaj rad istražuje povezanost medijske pismenosti i lažnih vijesti, te način na koji nedostatak kritičkog razmišljanja o medijskim sadržajima može ugroziti privatnost i sigurnost korisnika. Lažne vijesti često služe za phishing napade, širenje lažnih promocija i manipulaciju osjetljivim informacijama, čime se korisnici dovode u opasnost od digitalnih prevara. Medijska pismenost, koja uključuje prepoznavanje vjerodostojnih izvora, analizu sadržaja i edukaciju o digitalnoj sigurnosti, ključna je za zaštitu od ovih prijetnji. Rad zaključuje da je jačanje medijske pismenosti neophodno za smanjenje rizika od krađe podataka, dok kolektivna odgovornost pojedinaca, institucija i medijskih platformi igra ključnu ulogu u stvaranju sigurnog digitalnog okruženja.

Ključne riječi: digitalizacija, mediji, pismenost, sigurnost, krađa, podaci, cyber, phishing
JEL klasifikacija: K240

Abstract

In the digital age, fake news is increasingly becoming a tool for data theft and cyber attack, which highlights the need to develop media literacy. This paper explores the connection between media literacy and fake news, and how a lack of critical thinking about media content can threaten users' privacy and security. Fake news is often used for phishing attacks, spreading false promotions and manipulating sensitive information, putting users at risk of digital fraud. Media literacy, which includes identifying credible sources, content analysis, and digital security education, is key to protecting against these threats. The paper concludes that strengthening media literacy is necessary to reduce the risk of data theft, while the collective responsibility of individuals, institutions and media platforms plays a key role in creating a secure digital environment.

Keywords: digitization, media, literacy, security, theft, data, cyber, phishing
JEL classification: K240

UVOD

Razvoj tehnologije i sveprisutnost interneta transformisali su način na koji ljudi dolaze do informacija, komuniciraju i djeluju u svakodnevnom životu. Međutim, ova digitalna revolucija donijela je i brojne izazove, među kojima su lažne vijesti i prijetnje sigurnosti podataka. U okruženju gdje se informacije šire brzo i bez mnogo provjere, medijska pismenost postaje ključna vještina za prepoznavanje tačnih informacija i zaštitu od manipulacija. Lažne vijesti, definisane kao dezinformacije koje se namjerno šire radi obmane, često imaju šire posljedice od pukog dezinformisanja javnosti. One se sve češće koriste kao alat za krađu podataka, uvlačeći korisnike u zamke poput phishing napada, lažnih promocija i zlonamjernih aplikacija. Nepoznavanje osnovnih principa medijske pismenosti i nedostatak kritičkog razmišljanja o sadržaju kojem smo izloženi čine pojedince ranjivim na ove vrste digitalnih prijetnji. U ovom radu analizira se povezanost medijske pismenosti i lažnih vijesti s fokusom na njihovu ulogu u krađi podataka. Cilj je naglasiti značaj medijske pismenosti kao osnovne zaštite u digitalnom svijetu, te istražiti načine na koje edukacija i podizanje svijesti mogu smanjiti rizik od prevara i povećati sigurnost korisnika interneta. Kroz detaljno istraživanje, rad ukazuje na uzroke i posljedice niske medijske pismenosti, kao i na konkretne mjere koje društvo može preduzeti kako bi se efikasno suprotstavilo ovim izazovima.

1.MEDIJSKA PISMENOST KAO ZAŠTITA U DIGITALNOM SVIJETU

Medijska pismenost podrazumijeva sposobnost prepoznavanja i procjene vjerodostojnosti informacija koje se plasiraju putem različitih medija, posebno digitalnih platformi. Nedostatak medijske pismenosti čini korisnike interneta ranjivim na lažne vijesti i različite oblike digitalnih prevara.

- **Osnovne komponente medijske pismenosti:**
 - Prepoznavanje manipulativnih sadržaja.
 - Kritičko analiziranje izvora informacija.
 - Razumijevanje namjera iza medijskih poruka.

1.1.LAŽNE VIJESTI KAO ALAT ZA KRAĐU PODATAKA

Lažne vijesti često služe kao mamac za prevaru korisnika, uvlačeći ih u situacije koje omogućavaju krađu njihovih ličnih ili finansijskih podataka. Ove vijesti obično ciljaju na:

1. Phishing napade:

Lažne vijesti sa linkovima koji vode na lažne web stranice dizajnirane da prikupe osjetljive podatke (npr. korisnička imena, lozinke, brojevi kreditnih kartica).

2. Lažne promocije i nagradne igre:

Oglasi ili članci koji obećavaju nagrade u zamjenu za dijeljenje ličnih informacija ili uplatu manjih iznosa.

3. Širenje dezinformacija o sigurnosnim prijetnjama:

Vijesti koje plaše korisnike izmišljenim cyber napadima i nude lažna rješenja, poput antivirusnih programa, koji su zapravo alati za prikupljanje podataka.

1.2.UTICAJ NEDOSTATKA MEDIJSKE PISMENOSTI NA KORISNIKE

Pojedinci koji nisu medijski pismeni često ne prepoznaju manipulativne elemente lažnih vijesti. Ovo može rezultirati:

- Klikanjem na zlonamjerne linkove.
- Otkrivanjem ličnih podataka nepoznatim entitetima.
- Gubitkom povjerenja u online platforme zbog prevara i zloupotreba.

1.3.KAKO MEDIJSKA PISMENOST POMAŽE U ZAŠTITI PODATAKA?

Medijska pismenost predstavlja ključnu vještinu u borbi protiv digitalnih prijetnji, uključujući krađu podataka. Razvijanjem sposobnosti kritičkog razmišljanja i razumijevanja medijskih sadržaja, pojedinci postaju svjesniji potencijalnih opasnosti koje vrebaju na internetu. Evo kako medijska pismenost pomaže u zaštiti podataka:

1. Prepoznavanje lažnih vijesti i manipulacija

Korisnici koji su medijski pismeni lakše prepoznaju dezinformacije, senzacionalističke naslove i manipulativne sadržaje. Oni analiziraju izvore informacija, provjeravaju činjenice i ne donose odluke na osnovu nepouzdanih podataka. Ovo smanjuje rizik od klikanja na sumnjive linkove koji vode na phishing stranice.

2. Razlikovanje sigurnih i nesigurnih izvora

Medijska pismenost podučava korisnike da procijene vjerodostojnost izvora informacija. Prepoznavanjem pouzdanih medija i web stranica, korisnici izbjegavaju one koje potencijalno sadrže zlonamjerni sadržaj. Također, uče kako provjeriti sigurnost web stranica (npr. prisustvo HTTPS protokola).

3. Razumijevanje tehnika manipulacije i prevara

Edukacija o medijskoj pismenosti obuhvata i prepoznavanje tehnika koje prevaranti koriste za krađu podataka. To uključuje:

- Lažne e-mail poruke (phishing).
- Ponude koje zvuče predobro da bi bile istinite.
- Zlonamjerne aplikacije koje zahtijevaju nepotrebne dozvole za pristup podacima.

4. Razvijanje kritičkog razmišljanja

Medijska pismenost potiče korisnike da kritički razmišljaju o sadržaju kojem su izloženi, umjesto da automatski vjeruju svemu što pročitaju. To ih čini otpornijima na emocionalne manipulacije, poput onih koje igraju na strah ili pohlepu.

5. Edukacija o digitalnoj privatnosti

Dio medijske pismenosti uključuje svijest o važnosti zaštite ličnih podataka. Korisnici uče:

- Kako koristiti jake lozinke.
- Zašto je važno aktivirati dvofaktorsku autentifikaciju.
- Kako čuvati osjetljive informacije i izbjegavati dijeljenje podataka na sumnjivim platformama.

6. Smanjenje širenja dezinformacija

Medijski pismeni korisnici ne samo da se sami štite, već i doprinose sigurnijem digitalnom okruženju time što ne dijele lažne vijesti ili sumnjive sadržaje. Time smanjuju širenje prevara koje ciljanju na druge korisnike.

ZAKLJUČAK

Veza između medijske pismenosti i lažnih vijesti naglašava važnost edukacije u digitalnom dobu. Razvijanjem sposobnosti kritičkog razmišljanja i prepoznavanja manipulacija, korisnici mogu značajno smanjiti rizik od krađe podataka. Samo kroz podizanje svijesti o važnosti medijske pismenosti možemo graditi sigurnije i informisanije društvo. Lažne vijesti nisu samo alat za dezinformisanje, već i ozbiljna prijetnja za sigurnost podataka korisnika interneta. Njihova povezanost s krađom podataka naglašava potrebu za jačanjem medijske pismenosti kao ključne vještine u digitalnom dobu. Edukacija o prepoznavanju lažnih vijesti i razumijevanje kako manipulativni sadržaji funkcionišu omogućavaju pojedincima da izbjegnu zamke koje vode do gubitka ličnih i finansijskih podataka. Uz to, odgovornost ne leži samo na pojedincima već i na institucijama, obrazovnim sistemima i medijskim platformama. Organizacije trebaju ulagati u razvoj alata za detekciju lažnih vijesti, dok obrazovni programi trebaju uključivati obuku iz medijske i digitalne pismenosti. Na kraju, jačanje kritičkog razmišljanja i razvijanje svijesti o opasnostima koje dolaze s lažnim vijestima ključni su za zaštitu podataka i izgradnju sigurnog digitalnog okruženja. Samo zajedničkim naporima možemo stvoriti društvo koje je otporno na manipulacije i svjesno vrijednosti svojih podataka. Medijska pismenost pomaže pojedincima da bolje razumiju digitalni svijet, prepoznaju opasnosti i donose informisane odluke. Ovo ne samo da smanjuje šanse za krađu podataka, već i jača kolektivnu otpornost društva na prijetnje koje dolaze s lažnim vijestima i manipulacijama. Ulaganjem u edukaciju o medijskoj pismenosti možemo digitalnom okruženju i smanjiti ranjivost korisnika na razne vrste prevara. Na taj način, medijska pismenost ne samo da osigurava individualnu zaštitu, već doprinosi stvaranju sigurnijeg i transparentnijeg digitalnog ekosistema. Kroz kontinuirano podizanje svijesti o važnosti kritičkog pristupa informacijama i edukaciju o sigurnom ponašanju na internetu, pojedinci postaju ne samo pasivni korisnici, već aktivni i odgovorni sudionici digitalnog društva. Ova kompetencija je ključna u borbi protiv cyber prijetnji i obezbjeđivanju privatnosti i sigurnosti podataka na globalnom nivou.

LITERATURA

Knjige i članci

4. Silverman, Craig (2015). *Verification Handbook: A definitive guide to verifying digital content for emergency coverage.*
5. Wardle, Claire, and Hossein Derakhshan (2017). *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policymaking.*
6. Davis, E., & Williams, K. (2020). *Fake News and the Internet: A Source of Vulnerability for Cybersecurity.*

Članci i istraživanja

1. Howard, P. N., & Bradshaw, S. (2018). *The Global Organization of Social Media Disinformation Campaigns.*
2. Chakraborty, A., et al. (2019). *Stop Clickbait: Detecting and Preventing Fake News Spread on Social Media.*
3. Marwick, A. E., & Lewis, R. (2017). *Media Manipulation and Disinformation Online.*

Online izvori

1. Fact-checking organizacije: FactCheck.org, Snopes.com, Media Bias/Fact Check.
2. Kaspersky Blog
3. European Digital Media Observatory (EDMO).